

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КАПІЧОН ОЛЬГА ГРИГОРІВНА

УДК 34 (477) (092)

**ІСТОРИКО-ПРАВОВА СПАДЩИНА
АКАДЕМІКА В. В. КОПЄЙЧИКОВА**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Калиновський Валерій Степанович,

Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри історії держави та права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України,

заслужений юрист України

Колодій Анатолій Миколайович,

навчально-науковий інститут “Юридичний інститут

ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”,
директор

кандидат юридичних наук

Мацелюх Іванна Андріївна,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,

доцент кафедри історії права та держави

Захист відбудеться «27» червня 2018 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом’янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом’янська, 1.

Автореферат розісланий «25» травня 2018 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для розвитку української юридичної науки та правозастосовної практики, удосконалення законодавчої бази важливе значення має дослідження та наукове осмислення інтелектуальної спадщини, що залишили за собою науковці попередніх поколінь, які здійснювали теоретичні та прикладні дослідження у галузі правознавства, що покликані забезпечувати розвиток та процвітання правової держави. До числа таких вчених належить доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України (далі – НАПрН України), Заслужений діяч науки і техніки України Володимир Володимирович Копейчиков (17.11.1923 – 09.06.2002 рр.), який є званою і визначною постаттю для України. Його наукова спадщина заслуговує детального висвітлення, оскільки цінність досліджень вченого залишається запитаною сьогодні й слугує розвитку історико-правової науки й інших юридичних наук в Україні.

Еволюція його поглядів та ідей у різних сферах правового поля і дійсності пройшла тернистий шлях від члена Комуністичної партії Радянського Союзу до визнаного громадського та державного діяча України. Його дослідження випереджали час, а учні нині продовжують справу свого вчителя. Академіка В. В. Копейчикова по праву можна назвати класиком: теоретик права, який своїми працями зробив значний внесок в історію держави та права України.

Актуальність обраної теми зумовлена також недостатнім ступенем її наукової розробки. Комплексне дослідження історико-правової спадщини академіка В. В. Копейчикова наразі відсутнє. Творчий доробок вченого в царині юридичної науки складає більш ніж 250 підготовлених ним праць, зокрема особисті та колективні монографії, підручники та навчальні посібники, статті у профільних виданнях та співавторство статей у словниках та енциклопедіях з історії та теорії держави і права, конституційного права. Як член Робочої групи Конституційної комісії брав участь у розробці проекту Основного Закону України 1996 р. Він є засновником наукової школи прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності України, до якої входять провідні правознавці сучасності.

Незважаючи на численний науковий спадок, який вчений залишив по собі, про самого академіка В. В. Копейчикова написано недостатньо. Цілком заслужено про теоретичне і практичне значення та актуальність наукових праць вченого, зокрема проблематики захисту прав людини та механізму їх реалізації, конституціоналізму, правової держави, механізму державного функціонування та розвитку місцевого самоврядування, ідеї народовладдя, формування громадянського суспільства та національної ідеї українців доби незалежності, йшла мова в публікаціях вітчизняних вчених-правознавців. У своїх працях акцентували увагу на вищезазначених проблемах Гусарев С. Д. (конституційні основи формування в Україні правової держави), Завальний А. М. (захист прав людини), Заяць Н. В. (права людини; проблематика місцевого самоврядування), Калиновський Б. В. (місцева публічна влада), Камінська Н. В. (місцеве самоврядування, децентралізація), Колодій А. М. (правова держава та конституціоналізм), Кривицький Ю. В. (правова держава), Крупчан О. Д. (державне регулювання), Мацелюх І. А. (правова держава,

національна ідея), Павловська Л. М. (місцеве самоврядування), Пендюра М. М. (біографія вченого), Савельєв В. С. (правова держава), Тихомиров О. Д. (правомірна поведінка працівників правоохоронних органів: соціальний аспект), Цвік М. В. (народовладдя та конституціоналізм), Шевченко А. Є. (правова ідеологія, громадянське суспільство) та ін. Проте, у цих роботах розглянуто переважно окремі наукові напрями дослідження, або ж вони були присвячені біографії академіка В. В. Копейчикова.

Окрім наукової спадщини, знаний педагог виховав цілу плеяду відомих вчених, зокрема: підготував 24 кандидата та був науковим консультантом шести докторів юридичних наук.

Узагальнюючи, можна констатувати, що непересічна постать академіка В. В. Копейчикова заслуговує на дослідження його історико-правової спадщини. Багатогранність таланту вченого свідчить про працьовитість та жагу нових відкриттів. Кожен напрям досліджень корифея юридичної науки потребує подальшого осмислення, адже послідовники свого вчителя вже розширили наукову базу та тематику його інтересів. Тому гострота проблеми дисертаційної роботи визначається також пам'яттю про видатного вченого і його здобутків, які не втрачають актуальності й нині. Теоретик права академік В. В. Копейчиков посідає чільне місце в історії України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016 – 2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р.; Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленої Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 20 від 29.10.2015 р) і включено до переліку тем дисертаційних досліджень НАПрН України (реєстр. № 85, 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у тому, щоб на підставі ґрунтовного аналізу історико-правової спадщини українського правознавця академіка В. В. Копейчикова висвітлити його науковий доробок для розвитку українського права та держави в контексті тих історичних реалій, в яких він жив і творив.

Для досягнення зазначеної мети автором поставлено такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми;
- обґрунтувати методологію дослідження;
- дослідити джерельну базу;
- висвітлити процес становлення академіка В. В. Копейчикова як педагога та науковця-правознавця, запропонувати періодизацію педагогічної та наукової діяльності вченого;
- розглянути діяльність професора В. В. Копейчикова, спрямовану на зміцнення авторитету НАВС та правоохоронних органів;

– визначити науковий доробок вченого щодо національної ідеї та громадянського суспільства доби незалежності;

– розкрити внесок В. В. Копейчикова в конституційний процес та його участь як члена Робочої групи Конституційної комісії у підготовці Основного Закону України 1996 р.;

– узагальнити науковий доробок вченого в царині місцевого самоврядування в Україні;

– охарактеризувати погляди та ідеї науковця-правознавця, його учнів і послідовників у розрізі наукової школи захисту прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності України, заснованої академіком В. В. Копейчиковим;

– окреслити місце наукової спадщини вченого у сучасній правовій науці та показати її теоретичне і практичне значення, сформулювати рекомендації щодо подальшого її наукового осмислення.

Об'єкт дослідження – суспільні умови, в яких формувалися історичні й правові погляди та ідеї академіка В. В. Копейчикова.

Предмет дослідження – історико-правова спадщина академіка В. В. Копейчикова.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з кінця 1940-х років ХХ століття по теперішній час, фактично зі вступу В. В. Копейчикова до аспірантури Харківського юридичного інституту ім. Л. М. Кагановича (далі – ХЮІ) у 1948 році, й до сьогодення, оскільки погляди та ідеї вченого, реалізовані в наукових працях, є актуальними нині, а учні продовжують його традиції.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та реалізації задач у процесі підготовки дисертаційної роботи використовувався комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих філософсько-світоглядних підходів, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: *діалектичний* – допоміг прослідкувати взаємозв'язок поглядів та ідей науковця з суспільно-політичними процесами і явищами державного життя (розділ 3); *антропоцентричний* – дав можливість усебічно висвітлити особисті погляди та ідеї вченого у його законотворчій діяльності (підрозділи 3.1; 3.2; 3.4); *герменевтики* сприяв вивченню архівних матеріалів з інтерпретацією їх згідно змісту самої дисертації (підрозділи 1.2; 2.1; 2.2); *біографічний* – допоміг більш чітко та комплексно відобразити розвиток особистості В. В. Копейчикова і генезу його правових поглядів та ідей, опираючись саме на життєві та тогочасні суспільно-політичні обставини (підрозділи 1.1; 1.2; 2.1; 2.2); *просопографії* використаний у процесі дослідження впливу ідей та поглядів В. В. Копейчикова на розвиток науки та вдосконалення суспільно-політичних процесів (підрозділи 1.2; 2.1; 2.2; 3.1; 3.2; 3.3; 3.4); *порівняльно-історичний* – дозволив прослідкувати формування ідей та поглядів ученого під впливом комуністичних ідеологічних постулатів та їх становлення періоду незалежної України (підрозділи 3.2; 3.4); *формально-логічні методи* (*індукція і дедукція*), а також *аналіз, синтез та узагальнення* були використані для конкретизації, у тому числі ширшого розгляду напрямів наукового дослідження академіка В. В. Копейчикова та його педагогічної діяльності (розділ 3, вступ, висновки); завдяки *історико-правовому методу* стало можливим провести

грунтовний ретроспективний аналіз історико-правової спадщини академіка В. В. Копейчикова впродовж його наукової діяльності, висвітлити його значення для НАВС та вдосконалення навчання студентів юридичного профілю і правоохоронців (підрозділи 1.2; 2.1; 2.2); беручи до уваги погляди та ідеї науковця, за допомогою використання *методу правової компаративістики* здійснено аналіз недоліків чинного законодавства України в сфері місцевого самоврядування та їх співставлення з європейським досвідом у межах конкретного історичного періоду (підрозділи 3.1; 3.2; 3.3); *структурно-функціональний* – дозволив з'ясувати структуру наукового доробку академіка В. В. Копейчикова, поступову трансформацію його ідей та зацікавленість відповідними тематиками (підрозділи 1.2; 3.1; 3.2; 3.3; 3.4).

Емпіричну базу дослідження становлять: 1) архівні матеріали Державного архіву м. Києва (Фонд Р-1246 Київський ордена Леніна державний університет ім. Т. Г. Шевченка), Державного архіву Харківської області (Фонд Р-4634 Харківський юридичний інститут імені Л. М. Кагановича Міністерства Вищої освіти СРСР м. Харків); 2) архівні матеріали НАВС (Фонд 294, спр. 47 Особова справа Копейчикова В. В.) та Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого м. Харкова (далі – НЮУ ім. Я. Мудрого) (Фонд 56 Особова справа Копейчикова В. В.); 3) стенограми засідань Верховної Ради України; 4) Всеукраїнський перепис населення 2001 року; 5) результати інтерв'ювання та розмов з вченими-сучасниками академіка В. В. Копейчикова, його учнями та послідовниками (м. Київ, м. Харків, 2014-2016 рр.); 6) власне наукові праці вченого, його співавторів та наступників.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації вперше в українській правовій науці зроблено спробу, використовуючи архівні документи й матеріали, публікації в офіційній пресі, комплексно проаналізувати історико-правову спадщину академіка В. В. Копейчикова. За результатами дослідницької роботи сформульовано й обґрунтовано низку нових теоретичних положень і висновків, що виносяться на захист, зокрема:

вперше:

– комплексно досліджено та систематизовано наукові праці академіка В. В. Копейчикова з конституціоналізму, захисту прав людини, місцевого самоврядування, побудови громадянського суспільства, обґрунтування національної ідеї українців доби незалежності;

– запропоновано періодизацію педагогічної та наукової діяльності вченого: «харківський період» (1948 – 1971 рр.); «перший київський період» (1971 – 1978 рр.); «московський період» (1978 – 1983 рр.); «другий київський період» (1983 – 2002 рр.);

– узагальнено історико-правову діяльність академіка В. В. Копейчикова в межах заснованої ним наукової школи захисту прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності України, прослідкувавши еволюція поглядів та ідей вченого з класових позицій на принцип загальнолюдських цінностей;

– доведено, що академік В. В. Копейчиков одним із перших у незалежній Україні розпочав займатися правовим аспектом формування національної ідеї

українців, зміст якої зводив до трьох найважливіших положень: незалежність держави, свобода людини, збереження та збагачення історико-культурних підвалин самої нації;

– проведено науковий аналіз стенограм засідань Верховної Ради України (1990 – 1996 рр.), документів та матеріалів архівних фондів з 1948 по 2002 рр., раніше не відомих або мало відомих в українській історико-правовій науці задля яскравішого висвітлення суспільних реалій в яких жив і творив академік В. В. Копейчиков;

удосконалено:

– змістову характеристику ідей та поглядів академіка В. В. Копейчикова, спрямованих на вдосконалення деяких положень Конституції України 1996 р., особливо в частині децентралізації, правового статусу народних депутатів та Президента України, а також положення про офіційний статус державної мови;

– функціональну характеристику політико-правових поглядів та ідей академіка В. В. Копейчикова щодо удосконалення навчання студентів юридичного профілю та правоохоронців, зокрема підкреслено, що основа модернізації та вдосконалення системи підготовки юридичних кадрів є широке коло правових знань, професіоналізм, патріотизм, а також високі моральні якості та навички практичної діяльності;

– твердження, що базуються на дослідженні історико-правової спадщини академіка В. В. Копейчикова, про закономірний вплив ідейно-цензурної основи та політико-правових підходів на механізм функціонування державного апарату в певні історичні періоди;

дістало подальший розвиток:

– положення, що основні напрями проведених академіком В. В. Копейчиковим досліджень зі становлення і розвитку нормативно-правової бази щодо захисту прав людини і механізму їх реалізації, а також діяльність працівників органів правопорядку мають вагоме значення для удосконалення сучасного законодавства та юридичної науки, а також подальшого розвитку діяльності наукової школи з цієї проблематики;

– доктрини зі зміцнення України як суверенної унітарної держави з функціональною владою на місцях, згідно поглядів та ідей академіка В. В. Копейчикова;

– концепції вченого щодо розбудови громадянського суспільства, формування національної ідеї та єдності нації в незалежній Україні;

– напрями дослідження, які потребують детального осмислення, зокрема стосуються функціонування державного апарату в поглядах та ідеях академіка В. В. Копейчикова; участь вченого в конституційному процесі як члена Робочої групи Конституційної комісії при підготовці проекту Основного Закону України 1996 року; дослідження у царині наукової школи прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності України, засновником якої є визначний корифей права.

Практичне значення одержаних результатів. Положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертаційному дослідженні, становлять певний внесок в

історію держави та права, теорію держави і права. Результати дослідження використовуються та можуть бути використані в:

- *законотворчій діяльності* – при підготовці удосконалення окремих положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження апаратом Верховної Ради України: Управління по зв'язках з місцевими органами влади і органами місцевого самоврядування від 9 листопада 2016 р.);

- *освітньому процесі* – при підготовці наукових праць та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять під час вивчення навчальних курсів «Історія держави та права України», «Теорія держави та права», «Правознавство», «Конституційне право України», «Муніципальне право» (акт впровадження результатів дисертації в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 28 квітня 2017 р.);

- *науково-дослідній діяльності* – для подальшої розробки тем при підготовці наукових праць, монографій, енциклопедичних видань, дисертаційних робіт, що стосуються дослідження історико-теоретичних і прикладних проблем органів місцевого самоврядування, конституційних процесів, правового обґрунтування національної ідеї та народовладдя в Україні, подальшого вдосконалення механізму захисту прав людини в контексті поглядів та ідей академіка В. В. Копейчикова (акт впровадження результатів дисертації в освітній процес та науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 26 квітня 2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних та науково-теоретичних конференціях, круглих столах і наукових читаннях, зокрема: Науково-практичній конференції «Модернізація Конституції України та вдосконалення правоохоронної діяльності» (м. Київ, 25 квітня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності» (м. Харків, 22-23 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 5-6 червня 2015 р.); Матеріалів круглого столу «Конституція України: шляхи вдосконалення» (м. Київ, 25 червня 2015 р.); VII Всеукраїнській науково-теоретичній конференції, присвяченій Дню юриста України «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 29 жовтня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки» (конференція проводиться іноземними мовами) (м. Харків, 14 квітня 2016 р.); Загальноакадемічний підсумковий науково-практичній конференції слухачів, курсантів, студентів і молодих вчених, присвяченій Дню науки та 95-річчю НАВС «Реформування правоохоронної системи України: стан та перспективи» (м. Київ, 20 травня 2016 р.); VI наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 17 листопада 2016 р.); Загальноакадемічний підсумковий науково-практичній конференції слухачів, курсантів, студентів і молодих вчених, присвяченій Дню науки «Юридична освіта та наука в контексті реалізації державної правової

політики» (м. Київ, 19 травня 2017 р.); VII наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 17 листопада 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у 17 наукових публікаціях, з них в семи статтях, зокрема: в чотирьох журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, трьох статтях у наукових періодичних виданнях іноземних держав (Республіка Молдова, Республіка Польща, Словацька Республіка), а також десяти тезах виступів на науково-практичних конференціях, круглих столах і наукових читаннях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (247 найменувань на 21 сторінці) та двох додатків на восьми сторінках. Повний обсяг дисертації становить 234 сторінки, із них основного тексту – 205 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** наведено обґрунтування вибору теми дослідження, окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; встановлено хронологічні межі; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, вказано на їх апробацію; наведено відомості про публікації автора.

Розділ 1 «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження історико-правової спадщини академіка В. В. Копейчикова» структурно складається з двох підрозділів, у яких розглядаються історіографічні аспекти наукового доробку академіка В. В. Копейчикова, методологія дисертаційної роботи, а також аналіз бібліографічного масиву, що становить джерельну базу дослідження наукових надбань вченого.

У *підрозділі 1.1 «Аналіз розробки наукової проблеми та методологія дисертаційного дослідження»* визначено, що теоретичними передумовами дослідження виступають: по-перше, знання ступеня розробки сутності та меж наукового опрацювання історико-правової спадщини вченого; по-друге, обґрунтовано формулювання завдань дослідження, вирішення яких необхідно представити у висновках та пропозиціях щодо вдосконалення чинного законодавства України та юридичної науки; по-третє, наявність авторського бачення досліджуваних питань, їх взаємозв'язок із положеннями суміжних галузей права.

Історіографію дослідження становлять публікації, присвячені безпосередньо академіку В. В. Копейчикову та його науковій діяльності, зокрема таких вчених як Гусарев С. Д., Завальний А. М., Заяць Н. В., Калиновський Б. В., Камінська Н. В., Колодій А. М., Кривицький Ю. В., Крупчан О. Д., Мацелюх І. А., Медведчук В. В., Павловська Л. М., Пендюра М. М., Савельєв В. С., Тихомиров О. Д., Цвік М. В., Шевченко А. Є. та інші.

Наукову спадщину науковця висвітлено з урахуванням конкретних історичних умов, у яких формувалися теоретико-правові погляди та ідеї В. В. Копейчикова.

Методологічною основою дослідження стали обрані методи наукового пізнання, ключовими з яких є діалектичний, антропоцентричний та метод

герменевтики. Наряду з ними було використано загальнонаукові та конкретно-наукові методи (зокрема біографічний, історико-правовий, формально-логічний, правової компаративістики, формально-юридичний тощо), зміст і призначення яких розкрито у дисертації.

У підрозділі 1.2 «Характеристика джерельної бази» встановлено, що джерельну базу дисертації становлять Конституції (СРСР 1977 р., УРСР 1978 р., України 1996 ., Конституція Королівства Іспанія), закони, підзаконні нормативні акти, монографії, підручники, посібники, енциклопедії, словники, періодичні видання та розмови з вченими-сучасниками, які особисто були знайомі з академіком В. В. Копейчиковим. Проте, відповідно до предмета дослідження, найвагомішою джерельною базою є саме історико-правова спадщина вченого, яка систематизована за тематичною спрямованістю і згрупована у відповідні блоки: 1) архівні матеріали; 2) монографічні праці; 3) статті та брошури; 4) наукові рецензії, відзиви та виступи на конференціях; 5) навчальні видання (підручники, навчальні посібники, лекції, методичні матеріали, програми навчальних дисциплін); 6) словники та енциклопедії; а також публікації, в яких висвітлюються життєвий і творчий шлях В. В. Копейчикова та його наукові праці (біографічні книжкові видання, статті в друкованих засобах масової інформації). Загалом джерельна база дослідження складається із 128 назв творів В. В. Копейчикова (детальніше висвітлено в дисертаційному дослідженні), більше десяти публікацій у різних виданнях, присвячених йому та його пам'яті.

Розділ 2 «Формування історико-правових поглядів та ідей В. В. Копейчикова» складається з двох підрозділів, у яких висвітлено становлення та утвердження академіка В. В. Копейчикова як визначного дослідника з історії та теорії держави і права, конституційного права.

У підрозділі 2.1 «Формування В. В. Копейчикова як педагога та науковця-правознавця» прослідковано шлях В. В. Копейчикова від аспіранта ХЮІ до старшого наукового співробітника відділу прав людини Інституту держави та права Академії наук СРСР (далі – ІДП АН СРСР). За даними архівних матеріалів визначено, що «харківський» період життя вченого відзначився захистом кандидатської («Правові акти місцевих органів державної влади і управління в СРСР», 1952 р.) та докторської («Питання теорії механізму радянської соціалістичної держави», 1969 р.) дисертацій, присудженням вченого звання доцента та призначенням на посаду завідуючого кафедрою теорії держави та права ХЮІ. З'ясовано, що тематика державного будівництва була однією із профілюючих у його дослідженнях, а її розробка еволюціонувала разом зі зміною суспільно-політичного ладу в країні.

З 1971 р. починається «перший київський період» життя в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (на посаді професора з 1972 по 1978 р.) (далі – КДУ ім. Т. Г. Шевченка). Знаний науковець-правознавець бере участь у розробці проекту Конституції УРСР 1978 р. Зазначено, що цей час характеризується становленням та утвердженням В. В. Копейчикова як вченого всесоюзного масштабу. Станом на 1983 р. творчий доробок професора налічував більше 120 наукових робіт, присвячених дослідженню механізму державного

функціонування, розвитку місцевого самоврядування, народовладдя та історії конституціоналізму. Окремо відзначено його дослідження захисту прав людини, їх забезпечення та реалізація часів цензурних заборон радянського режиму. В подальшому це дало поштовх до висвітлення суперечливих тем демократії та людиноцентризму, які повною мірою вчений розкрив уже за часів незалежної України.

З 1978 по 1983 р. («московський період») вчений працював у Москві на посаді старшого наукового співробітника відділу прав людини ІДП АН СРСР. Доведено, що робота була пов'язана з дослідженням діяльності трудових колективів. Брав участь у наукових експедиціях містами та регіонами країни (детально архівні матеріали проаналізувати не вдалося, оскільки вони знаходяться в Москві, доступ до них наразі є неможливим).

У підрозділі 2.2 *«Діяльність В. В. Копейчикова в Національній академії внутрішніх справ та правоохоронних органах»* висвітлено період роботи професора на кафедрі державно-правових дисциплін, кафедрі теорії та історії держави і права, у відомчому навчальному закладі починаючи з 1983 р. і до кінця життя («другий київський період»). Зазначається, що він мав безпосереднє відношення до створення кафедри історії держави та права (1993 р.). Доведено, що робота в НАВС відзначилася як особистими здобуткам науковця, розширенням його творчих пошуків, так і підвищенням авторитету навчального закладу. За вагомий внесок у правотворчу та педагогічну діяльність вчений був удостоєний почесним званням «Заслужений діяч науки і техніки України» (1992 р.).

Зазначається, що за час його роботи у відомчому навчальному закладі, професор В. В. Копейчиков розпочинає досліджувати тему прав людини та діяльності правоохоронних органів як гаранта їх реалізації та захисту. Піднімає нагальні проблеми роботи органів правопорядку, критикує бюрократичну машину ігнорування прав людини, виступає за удосконалення існуючої системи викладання навчального матеріалу у вишах відповідного профілю. Як експерт-правознавець брав участь у розробці проекту Закону України «Про міліцію».

Доведено, що окрім викладацької та законотворчої діяльності, професор В. В. Копейчиков продовжував бути членом низки спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій НЮУ ім. Я. Мудрого, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Української академії внутрішніх справ (далі – УАВС). Окрім того, брав активну участь у видавничій діяльності: був членом редколегій «Вісника Академії правових наук України», «Право України».

Зазначено, що у 1993 р. Радою трудового колективу УАВС кандидатуру В. В. Копейчикова висунуто до виборів дійсних членів НАПрН України. На той час творчий доробок вченого вже нараховував більше двохсот наукових праць. За невтомну діяльність на ниві правового поля у тому ж таки році йому було присвоєне почесне звання «Відмінник освіти України».

Встановлено, що з 1995 по 1998 р. академік В. В. Копейчиков працював науковим консультантом Президента України з питань державного будівництва, паралельно продовжуючи викладати в УАВС. У 1996 р. Главою держави його було нагороджено Почесною відзнакою Президента України.

Засвідчено, що здобутки вченого слугували підвищенням авторитету навчального закладу. Його організаторські здібності сприяли об'єднанню науковців з проблем історії та теорії держави і права, конституційного і муніципального права задля вирішення насущних проблем теоретичного і практичного спрямування.

За 52-літній стаж науково-педагогічної роботи, з яких 16 років академік В. В. Копейчиков виховував майбутніх правознавців та правоохоронців, у 1998 р. Президентом України він був нагороджений Орденом Ярослава Мудрого V ступеню.

9 червня 2002 р. академік В. В. Копейчиков «був виключений із особового складу в зв'язку зі смертю» як свідчать архівні матеріали.

Розділ 3 «Значення основних ідей у науковій спадщині академіка В. В. Копейчикова» поділено на чотири підрозділи, в яких містяться основні положення теоретико-прикладного характеру через призму наукових праць корифея права.

У підрозділі 3.1 *«Дослідження національної ідеї та громадянського суспільства в працях В. В. Копейчикова»* висвітлено погляди та ідеї вченого щодо утвердження українців як нації з багатовіковою історією. Тема, яка була заборонена за радянських часів, стала фундаментальною при обґрунтуванні суспільно-політичних і соціальних процесів незалежної України. У своїх працях науковець зазначав, що консолідуючим фактором народу має виступати саме національна ідея, форма якої в процесі еволюції може змінюватися, проте не зникає її глибинна суть. В основу національної ідеї академік В. В. Копейчиков ставить людину, її життя, права і свободи, добробут, культуру та історію. Саме в ім'я людини повинні існувати та розвиватися суспільство і держава, саме український народ наповнює змістом національну ідею, головною метою якої виступає побудова громадянського суспільства з власною ідентичністю у суверенній незалежній правовій державі. У свою чергу побудова громадянського суспільства виступає тією метою, досягнення якої залежить від кожного громадянина суверенної України і суть цього процесу полягає у формуванні тісного зв'язку людського «Я» з певною сферою зовнішнього світу, це безпосередня влада людської волі над оточуючим середовищем.

Доведено, що академік В. В. Копейчиков досліджував ретроспективу питання, доводив самотність та ідентичність українців, право жити в незалежній державі, офіційний статус української мови, власної автокефальної церкви, збагачення культури та пам'ять про неупереджену історію. У контексті розвитку суспільної свідомості, вчений наполягає на виокремленні людини у взаємозв'язку «Я – Суспільство». Зазначається, що тема національної та власної ідентифікації була заборонена в СРСР, тому проблемою відновлення історичної справедливості та правової свободи вчений почав активно займатися вже за часів незалежної України.

Встановлено, що сучасну українську національну ідею необхідно формувати як таку, яка повною мірою, відбиваючи інтереси корінних народів, враховуватиме й інтереси представників усіх інших націй, які живуть на території України і є її громадянами. Така концепція вченого знайшла своє відображення у дослідженнях вже його учнів.

Обґрунтовано, що державна спрямованість національної ідеї сприяє перцепції її населенням України, її громадянами, згуртовуючи народ в єдиний органічний механізм – націю.

У підрозділі 3.2 *«Внесок В. В. Копейчикова в конституційний процес та участь у підготовці Конституції України 1996 року»* висвітлюється діяльність академіка В. В. Копейчикова як члена Робочої групи Конституційної комісії з розробки проекту Основного Закону України (1990 – 1996 рр.). Як один із провідних науковців-правознавців країни, він пройшов весь нелегкий шлях формування та становлення українського правового поля і безпосередньо Конституції України як основи законодавчого забезпечення.

Засвідчено, що будучи гуманістом по суті, він керувався принципом першочерговості прав людини, рівності всіх громадян перед законом і судом. Відстоював інтереси держави, її розвитку та процвітання, жорстко критикував лобістів олігархів. Був прихильником унітарної держави з широкими повноваженнями регіонів. Саме в гармонійному симбіозі унітаризму і регіоналізму в межах чинного законодавства академік В. В. Копейчиков вбачав подальший розвиток держави, її суверенітету та цілісності. Наполягав на президентсько-парламентській формі правління, оскільки розпорошення влади в молодій і нестабільній країні загрожувало її розпаду ще на етапі розбудови. Будучи прогресивним науковцем, майбутню Україну академік В. В. Копейчиков бачив серед країн Європи з ринковою економікою, застерігаючи не повертатися до ярма планової економіки СРСР.

З'ясовано, що після прийняття Конституції України 28 червня 1996 р., дебати про її зміну точаться і нині. Багато пропозицій вченого були взяті до уваги, однак деякі положення так і залишилися декларативними, особливо в частині рівності громадян перед законом і судом. Позиція вченого щодо зміни положень статті 80 Конституції України, що стосується депутатської недоторканості, не втрачає своєї актуальності, проте, на жаль, залишається нереалізованою. Тема, яка постійно обговорюється перед виборами і так же затихає після них, як і ті, що стосувалися розширення прав регіонів та законодавчо закріпленого механізму захисту прав людини. Це ті реальні проблеми, що піднімав вчений і які потребують осмислення та реалізації на сучасному етапі розбудови України.

У підрозділі 3.3 *«Місьцеве самоврядування в працях В. В. Копейчикова»* розглядаються погляди та ідеї вченого на проблему механізму держави, народовладдя та децентралізації. Визначено, що механізм держави він розглядав як внутрішньо врегульовану систему державних організацій, які поділяються на органи держави, державні підприємства та державні установи. Стояв на позиціях неприпустимості отождолення понять механізму держави і державного апарату, оскільки останній є лише складовою частиною державного механізму, тобто сукупністю одних лиш органів держави.

Встановлено, що будучи прихильником єдності України, він реально розумів усю небезпеку централізації влади, а особливо ігнорування проблем національних меншин, обмеження влади на місцях і звуження засад місцевого самоврядування. Пов'язуючи народовладдя та національну ідею, вчений наполягав, що реалізація на

практиці конституційних принципів місцевого самоврядування – вагомий крок до становлення та розбудови правової держави і громадянського суспільства. Він наголошував, що органи місцевого самоврядування є основою демократичного устрою, до якого прагне Україна. Обмежуючи повноваження влади на місцях, центральна державна влада ризикує перетворитися в авторитарну силу.

Запропоновано твердження, що функціональним суб'єктом реалізації принципу місцевого самоврядування мала стати повноцінна суспільна одиниця – громада, яка на законній основі, за допомогою своїх самоврядних органів має розв'язувати власні потреби, тим самим задовольняючи інтереси місцевих жителів. Наполягав на тому, що цю суспільну одиницю необхідно наділити «суверенітетами» у фінансовій сфері, реалізації кадрових призначень, вирішенні організаційних питань своєї діяльності, плануванні підконтрольної їм території і повноважень у сфері правового регулювання, звісно у відповідності із законодавством України.

З'ясовано, згідно ідей та поглядів вченого, що задля більш оптимального і правильного формування місцевого самоуправління необхідно дотримуватися певних передумов: принципу субсидіарності (питання повсякденних життєвих інтересів особи мають вирішуватися на найнижчому управлінському рівні) та «спільний життєвий простір» (на відповідній території за допомогою місцевих органів влади є змога запровадити спільну модель життєвих стандартів, що дозволить поглибити взаємодію «управління – громада»).

Доведено, що професор обґрунтовував необхідність ідентифікації регіонів, врахування ментальних особливостей та економічного розвитку, надання широких повноважень громадам задля збереження цілісності й державного суверенітету України.

У підрозділі 3.4 «Вклад академіка В. В. Копейчикова в наукову школу прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності» розглянуто праці вченого, присвячені темі демократії, гуманізму та людиноцентризму. Цією проблемою професор розпочав цікавитися ще з 1960-х років, звісно, враховуючи виклик часу, на тому етапі вона мала забарвлення комуністичної ідеології та превалювання суспільних інтересів над інтересами людини.

Визначено, що з розвитком правової системи і гуманістичних засад, захист прав та інтересів людини стає пріоритетним завданням світової спільноти, де СРСР свідомо залишалася осторонь, не імплементуючи відповідні законодавчі акти у свою правову систему (винятком слугував «Гельсінський заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі» 1975 р.). Спочатку як щирий партієць, академік В. В. Копейчиков цілковито ототожнював людину з державою, відкидаючи ідентифікацію та виокремлення індивіда у суспільстві. Проте зі зміною існуючої системи приходило і усвідомлення оманливості такого твердження. Марксистські вчення почали змінюватися людиноцентристськими ідеалами, органічним симбіозом людини і держави, реалізацією суб'єктивного права, політичною свободою. Він пише роботи, присвячені критиці тоталітаризму та цензурним обмеженням.

Вдаючись у дослідження прав людини, академік В. В. Копейчиков виділяв покоління цих прав: I – громадянські права; II – економічні та соціальні права

(ліквідація кріпацтва, розвиток грошових відносин і фондового ринку); III – характеризується «правом народу»: колективне право, яке охоплює права на мир, охорону навколишнього середовища, міжнародне партнерство; IV – право на власний стиль життя, розширення свободи і самостійності людини, захист волевиявлення, потребу забезпечення його максимальної незалежності від держави й інших людей.

Пріоритетним завданням держави вчений визначає забезпечення здійснення принципу верховенства права, як узагальнену міру свободи, рівності та справедливості у суспільстві, що і має становити найглибшу сутність кожного закону та нормативного акта, який видається у державі.

Розглянуто численні праці науковця, присвячені проблемам прав людини, його правотворча та громадська діяльність. А також показана ціла плеяда вчених, які стали послідовникам свого наставника в дослідженні демократії, гуманізму, прав людини, людиноцентризму. Академік В. В. Копейчиков як теоретик права і засновник наукової школи прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності України назавжди вписав своє ім'я в юридичну науку.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації представлене теоретико-прикладне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в комплексному дослідженні історико-правової спадщини академіка В. В. Копейчикова. Вагоме значення мають його праці для розвитку сучасного права, законодавства, юридичної науки, формулювання теоретичних положень, які містять елементи наукової новизни, теоретичну та практичну значущість. Виходячи з поставленої мети, наукових завдань, об'єкта та предмета дослідження, автором зроблені наступні висновки:

1. Наукова розробка проблеми була визначена тим, що історико-правова спадщина академіка В. В. Копейчикова є малодослідженою попри значимість цієї особистості для розвитку історико-правової науки України. Окрім того, наразі відсутнє комплексне дослідження його поглядів та ідей, їхньої практичної реалізації часів формування правового поля України.

2. Методологічною основою дослідження є сучасний методологічний інструментарій та концептуальні підходи щодо розкриття історико-правової спадщини академіка В. В. Копейчикова. У дисертації було використано філософсько-світоглядні підходи, за допомогою яких на загальному рівні було обґрунтовано основне спрямування дослідження; загальнонаукові методи сприяли окресленню у науковій роботі межі відповідної тематики та завдань, які були поставлені; групові методи дали право на дослідження проблем історико-правової науки, конституційного права та проблем суспільного значення; спеціально-наукових методи допомогли поглибити дослідження, зробити акцентуацію на відповідних проблемних аспектах та шляхах їх вирішення.

3. Отримані результати дослідження базуються на широкій джерельній базі, зокрема доби СРСР та незалежної України, матеріалах архівних фондів Києва та Харкова, особових справах академіка В. В. Копейчикова, що дозволило краще

зрозуміти історичні реалії, в яких жив вчений та прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок еволюції його поглядів та ідей відповідно до виклику часу. Джерельною базою також є інтерв'ювання з вченими-сучасниками, які особисто знали академіка В. В. Копейчиковим, були його учнями, послідовниками та колегами.

4. Періодизацію наукової та педагогічної діяльності вченого умовно можна поділити на такі періоди:

- «харківський» (1948 – 1971 рр.). Фактично період починається зі вступу випускника ХЮІ в аспірантуру цього вищого навчального закладу (1948 р.), де він пройшов шлях від аспіранта до завідуючого кафедрою теорії держави та права. Тут він захистив кандидатську та докторську дисертації. Досліджував проблеми механізму функціонування держави, державного апарату;

- «перший київський» (1971 – 1978 рр.). Переїзд до столиці визначився роботою на кафедрі теорії та історії держави та права КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Більш глибоко починає досліджувати проблему захисту прав людини, цікавитися темами гуманізму та демократії. Досліджує історію конституціоналізму;

- «московський» (1978 – 1983 рр.). Перерва у педагогічній діяльності зумовлена переїздом до Москва, де на посаді старшого наукового співробітника відділу прав людини працював у ІДП АН СРСР. Робота була пов'язана з дослідженням діяльності трудових колективів;

- «другий київський» (1983 – 2002 рр.). Період роботи в КВШ МВС СРСР (нині – НАВС) на посаді професора кафедри державно-правових дисциплін, пізніше кафедри теорії та історії держави і права. де і працюватиме до 9 червня 2002 р.

5. У 1995 р В. В. Копейчиков був призначений Головою координаційного бюро НАПрН України з проблем теорії держави і права та учень про державу і право, а УАВС – провідною установою з координації наукових досліджень цього напрямку.

За час роботи в навчальному закладі, доробок вченого розширився новою проблематикою – дослідженням захисту прав людини через призму діяльності правоохоронних органів як інструмента їх реалізації. Наполягав, що юридична освіта незалежної України повинна готувати спеціалістів з широким колом знань та світоглядом. Майбутні правоохоронці, правознавці покликані захищати права й свободи людини, розуміти відповідальність, яку вони несуть перед суспільством і державою. Періоду незалежної України вчений спрямовував свої зусилля на переформатування міліції з карального органу на орган правопорядку.

6. Посилаючись на дослідження академіка В. В. Копейчикова, сучасна національна ідея українців виступає як запорука побудови громадянського суспільства з власною ідентифікацією у суверенній незалежній державі. В основі національної ідеї завжди має виступати людина: її життя, права, добробут, культура, історія. Функціональне навантаження національної ідеї в процесі її історичного розвитку поступово змінювалося з «революційного» на «еволюційне». Найважливіше в національній ідеї – зосередити свою увагу не на питаннях, що роз'єднують, а на питаннях, які об'єднують націю, зокрема тих, що стосуються

ідентичності, добробуту, справедливості, гідності, соціального забезпечення, справедливого розподілу соціальних благ.

7. Академік В. В. Копейчиков як член Робочої групи Конституційної комісії був задіяний у конституційному процесі ще з 1990 р. і пройшов весь нелегкий шлях розробки законодавчої системи держави. У своїй роботі над проектом Конституції України 1996 р. вчений керувався принципом наукового базису та інтересів людини. Ключові позиції науковця при розробці проекту Основного Закону 1996 р. тезисно можна сформулювати так: Україна – президентсько-парламентська республіка з двопалатним парламентом; державною мовою є українська, яка фіксує ідентичність нації; надання депутатської недоторканості виключно на період сесії Верховної Ради України, за умови, що в цей час народний обранець не був затриманий на місці злочину; рівноправність і захист усіх форм власності; заміна формулювання «безпека держави» на «національна безпека»; життя людини – найвища цінність (вчений стояв на цивілізаційних позиціях відміни смертної кари); партійний плюралізм; оптимальне поєднання унітаризму та регіоналізму, гарантованих Конституцією України.

8. Досліджуючи питання місцевого самоврядування академік В. В. Копейчиков звертався до поняття «народовладдя» як симбіозу гуманізму і верховенства права. Народ розглядається як соціальна структура, що складається з суб'єктів соціальних взаємодій, які здатні мати управлінський характер, за умови дотримання принципу «рівність усіх громадян перед законом і судом». Вчений наполягав на ідеї розширення повноважень місцевих органів влади, зокрема: надання більших повноважень з перерозподілу місцевого бюджету, мінімального втручання центральної влади у справи на місцях. Муніципалітет і громада мали бути повноцінною суспільною одиницею без ототожнення в одній організаційній структурі самоврядних і державних начал виключно в межах чинного законодавства України і жодним чином не зміщувати акцент у бік федералізму. Сам вчений був прибічником збалансованого дотримання принципів унітаризму і регіоналізму, наполягаючи на тому, що лише в оптимальному їх поєднанні можна збудувати дійсно правову державу з демократичним режимом.

9. Академік В. В. Копейчиков був не просто засновником наукової школи прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності України, а й ідеологом та її натхненником. Спадщина наукової школи бере відлік з 1960-х років, звідки можна прослідкувати еволюцію ідей та переконань науковця від акцентуації на державних інтересах до аксіології людини. Безспірним був вплив історичних реалій на дослідження вченим прав людини. Якщо на початкових етапах розгляду цієї проблеми він наполягав на домінуванні держави над людиною, її ототожнення з суспільством, то за періоду незалежної України науковець уже відстоював позиції ідентифікації особи, унікальності та першочерговості захисту її прав, органічному симбіозі людини і соціуму. Актуальність цієї теми підтверджено подіями сучасності: з 26 лютого 2018 р. Україна розпочала трирічне членство в Раді ООН з прав людини, цим самим підтверджуючи державну політику їх пріоритетності, про що писав корифей права ще в 1990-х роках.

Публікації з проблем дослідження гуманізму і демократії, підготовлених як

самим вченим, так і його наступниками, свідчать про те, що в НАВС склалася в добу незалежності України, започаткована академіком В. В. Копейчиковим, наукова школа з прав людини та механізму їх реалізації, що об'єднала широке коло дослідників, які послідовно продовжують справу свого вчителя і наставника.

10. Значення наукового доробку академіка В. В. Копейчикова окреслюється новизною його поглядів та ідей у праві, законодавстві та юридичній науці. Правовий аспект визначається історико-правовою спадщиною, яку вчений залишив по собі: дослідженням державного регулювання, народовладдя, конституціоналізму, парламентаризму, громадянського суспільства та національної ідеї українців, захисту прав людини. Правотворча діяльність академіка В. В. Копейчикова полягає у його внеску в розробку проекту Основного Закону України 1996 р., а також Законів України «Про міліцію» (1990 р.), «Про державну службу в Україні» (1993 р.) та ін. Наукова новизна праць вченого тісно пов'язана із заснуванням наукової школи прав людини та механізму їх реалізації доби незалежності України, розробленої цілісної концепції співвідношення юридичних прав і обов'язків, симбіозу захисту прав людини та діяльності правоохоронних органів як механізму їх реалізації.

Ідеї та погляди академіка В. В. Копейчикова як теоретика та історика сучасного українського права потребують подальшого осмислення у галузі теорії держави та права, історії політичних і правових учень, історії держави та права, конституційного та муніципального права.

11. Дослідження теми, присвяченої історико-правовій спадщині вченого, зумовило виявлення певних неточностей у офіційних джерелах, зокрема в «Юридичній енциклопедії» (т. 3, с. 346). У статті, в якій йдеться про академіка В. В. Копейчикова надані недостовірні дані, що стосуються його становлення як науковця та педагога. Так, сказано, що вчений отримав звання професора в 1971 р. (достовірним буде – в 1972 р.), звання академіка НАПрН України – з 1984 р. (натомість це відбулося в 1993 р.). Матеріали архівних фондів Києва, Харкова, НАВС, НЮУ ім. Я. Мудрого підтверджують достовірність нашого дослідження і уточнення.

12. Як теоретик вчений зробив значний внесок у розвиток українського права та юридичної науки. В його працях знайшли відображення сучасне розуміння теоретичних дефініцій, зокрема: законодавство; право; механізм держави; місцеве самоврядування; національна ідея; унітаризм та регіоналізм; народовладдя. Ці визначення лягли в основу масштабних досліджень, отримали свою неповторну інтерпретацію в юридичній науці, практичну реалізацію у законодавстві та подальше осмислення у працях його учнів. Відповідно, В. В. Копейчиков мав безпосереднє відношення до розробки і сучасного осмислення концептуальних положень функціонування державного апарату, місцевого самоврядування, конституціоналізму, що утворює якісно нове теоретичне підґрунтя для подальших наукових розвідок як для сучасних, так і для майбутніх юристів, філософів, соціологів, економістів.

13. До 100-ліття НАВС доцільно було б відкрити аудиторію імені академіка В. В. Копейчикова, наряду з увіковіченням пам'яті усіх академіків, які працювали у

цьому вищому навчальному закладі (завдячуючи ініціативі ректорату, в 2014 р. була створена іменна аудиторія академіка П. П. Михайленка). Прийдешні покоління вчених-правознавців мають знати історію правової думки задля виховування авторитету та шани до тих, на працях яких формуються погляди та ідеї щодо сучасного права і держави.

Таким чином, показано, що вчений-правознавець представлений як основний репрезентант і дійовий суб'єкт історичної дійсності. Співмірно поєднуючи історичний та юридичний матеріал, враховуючи багатofакторність ретроспективних процесів, присутність у них різних світоглядних позицій допомогло прослідкувати еволюцію поглядів та ідей академіка В. В. Копейчикова як науковця, так і громадського діяча та патріота України.

Виклад історичного матеріалу починається з повоєнної епохи радянської дійсності й завершується сьогоднішнім, оскільки досліджуваний матеріал наукового доробку визначного українського вченого-академіка В. В. Копейчикова є актуальним нині. Було важливо дійти до суспільного консенсусу з приводу багатьох по-справжньому знакових переломів історико-правової дійсності, якими б суперечливими вони не були.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Капічон О. Г. Еволюція поглядів академіка В. Копейчикова в царині прав людини і громадянина. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2 (95). С. 272–283.
2. Капічон О. Г. Участь академіка В. Копейчикова в конституційному процесі України (1990–1996 рр.). *Право і суспільство*. Дніпропетровськ, 2015. № 5. С. 19–25.
3. Капічон О. Г. Вклад профессора В. В. Копейчикова в создание Конституции Украины 1996 года. *Leges si Viata*. Республика Молдова, 2015. № 5. С. 31–35.
4. Капічон О. Г. Академик В. В. Копейчиков – основатель научной школы прав человека и механизма их реализации. *Visegrad Journal on Human Rights*. Братислава, Словацкая Республика, 2017. № 1/2. С. 84–89.
5. Капічон О. Г. Реквием по великому ученому-правоведу. *Scientific Light*. Вроцлав, Республика Польша, 2017. № 5. С. 45–49.
6. Капічон О. Г. Проблематика місцевого самоврядування в поглядах та ідеях академіка В. Копейчикова. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10 (260). С. 187–191.
7. Капічон О. Г. Дослідження академіка В. В. Копейчикова в царині національної ідеї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105). С. 285–296.
8. Капічон О. Г. Правові погляди В. В. Копейчикова щодо конституційного процесу в Україні. *Модернізація Конституції України та вдосконалення правоохоронної діяльності* : наук.-практ. конф. (Київ, 25 квіт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 52–56.

9. Капічон О. Г. Проблема народовладдя в працях академіка В. В. Копейчикова. *Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності* : міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22–23 трав. 2015 р.). Харків, 2015. С. 12–13.

10. Капічон О. Г. Національна ідея в працях академіка В. Копейчикова. *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу* : міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 5–6 черв. 2015 р.). Херсон, 2015. С. 15–18.

11. Капічон О. Г. Діяльність академіка В. Копейчикова в Конституційній комісії (1990–1996 рр.). *Конституція України: шляхи вдосконалення* : зб. засідання круглого столу (Київ, 25 черв. 2015 р.). Київ, 2015. С. 40–43.

12. Капічон О. Г. Ідеї академіка В. В. Копейчикова в децентралізації місцевого самоврядування. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення* : VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 36–38.

13. Капічон О. Г. Views of the academic Koriyechukov V. V. on civil society in Ukraine. *Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки* : Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 квіт. 2016 р.). Харків, 2016. С. 35–37.

14. Капічон О. Г. Ідеї становлення громадянського суспільства в працях академіка В. В. Копейчикова. *Реформування правоохоронної системи України: стан та перспективи* : наук.-практ. конф. (Київ, 20 трав. 2016 р.). Київ, 2016. С. 89–92.

15. Капічон О. Г. Становлення академіка В. В. Копейчикова як педагога і науковця-правознавця. *Матеріали VI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова* : матеріали наук. читань (Київ, 17 листоп. 2016 р.). Київ, 2016. С. 52–55.

16. Капічон О. Г. Діяльність В. В. Копейчикова в Національній академії внутрішніх справ. *Юридична освіта та наука в контексті реалізації державної правової політики* : наук.-практ. конф. (Київ, 19 трав. 2017 р.). Київ, 2017. С. 86–92.

17. Капічон О. Г. Національна ідея як консолідуєчий фактор українського народу в історико-правовій спадщині академіка В. В. Копейчикова. *Матеріали VII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова* : матеріали наук. читань (Київ, 17 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 48–52.

АНОТАЦІЯ

Капічон О. Г. Історико-правова спадщина академіка В. В. Копейчикова. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

У дисертації здійснено комплексне дослідження історико-правової спадщини академіка В. В. Копейчикова. Висвітлено тематику наукових розробок вченого. Виходячи з результатів дослідження історико-правового доробку визнаного науковця, ґрунтуючись на теоретичних основах та емпіричній базі, враховуючи позитивний та негативний історичний досвід, поєднуючи історичний та правовий

матеріал, виокремлено низку положень, що виносяться на захист. Визначено місце історико-правової спадщини вченого, його наукової школи з прав людини у сучасній юридичній науці, обґрунтоване теоретичне і практичне значення одержаних результатів, сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації щодо подальшого їх наукового осмислення.

Ключові слова: академік В. В. Копейчиков, історико-правова спадщина, Конституція України, громадянське суспільство, національна ідея, наукова школа, права людини, місцеве самоврядування, українське законодавство, держава.

АННОТАЦИЯ

Капичон О. Г. Историко-правовое наследие академика В. В. Копейчикова.

Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политический и правовых учений. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

В диссертации изложены результаты комплексного исследования историко-правового наследия академика НАПрН Украины, доктора юридических наук, Заслуженного деятеля науки и техники Украины, профессора В. В. Копейчикова. Спектр его научных интересов распространялся на исследования теоретических и практических проблем конституционализма, защиты прав человека, формирования гражданского общества и национальной идеи украинцев, а также вопросов функционирования местного самоуправления в период УССР и независимого государства Украина.

Впервые проанализированы и введены в научный оборот материалы архивных фондов Киева и Харькова. Осуществлен анализ научных публикаций профессора по соответствующим отраслям юридической науки. Проведено комплексное исследование и систематизация его научных работ, рассмотрены основные направления его научных достижений через призму исторических реалий, в которых жил и творил академик В. В. Копейчиков.

Помимо историко-правового наследия ученого, в диссертации рассматривается биография правоведа, что дает более глубокую картину понимания формирования идей и взглядов на определенную проблематику. В связи с этим, за рядом изложенных вопросов прослеживается эволюция научной деятельности профессора, изменения его позиций и принципов в соответствии с социально-политическими засадами и особенностями цензурных ограничений.

Отображен процесс становления В. В. Копейчикова как педагога и ученого-правоведа, основателя научной школы защиты прав человека и механизма их реализации периода независимости Украины, а также исследования школы прав человека через призму деятельности правоохранительных органов как гаранта их защиты. Помимо этого, показаны достижения научной школы учеными и последователями профессора.

Диссертация также имеет ряд положений, посвященных деятельности академика В. В. Копейчикова при подготовке проекта Закона Украины «О милиции», а также в составе Рабочей группы Конституционной комиссии по подготовке проекта Основного Закона Украины 1996 г.

Новизна его научных работ характеризуется тем, что он один из первых ученых периода независимой Украины поднял вопрос о разработке национальной идеи. Суть ее сводил к тому, что во имя человека должны существовать и развиваться общество и государство, именно украинский народ наполняет смыслом национальную идею, главной целью которой является построение гражданского общества с собственной идентификацией в суверенном независимом правовом государстве.

На основании проведенного исследования сделан вывод, что историко-правовое наследие академика В. В. Копейчикова тесно связано с проблемами, не утратившими своей актуальности в современных условиях развития государства и права Украины, а также может быть использовано при проведении научных исследований историко-теоретического направления.

Сделан вывод, что академик В. В. Копейчиков является одним из ведущих ученых в отрасли юридической науки независимой Украины.

Ключевые слова: академик В. В. Копейчиков, историко-правовое наследие, Конституция Украины, гражданское общество, национальная идея, научная школа, права человека, местное самоуправление, украинское законодательство, государство.

SUMMARY

Kapichon O.G. Historical and legal heritage of academician V. V. Kopeichikov. – On rights of a manuscript.

Thesis for the degree of candidate of sciences, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

The Thesis makes a comprehensive research of the historical and legal heritage of academician V. V. Kopeichikov. It highlights the subject matter of the scientist's scientific developments. On the grounds of the results of investigating the recognized scientist's historical and legal works, based on theoretical and empirical base, considering positive and negative historical experience, combining historical and legal material, a range of statements has been identified to be defended. The place of the scientist's historical and legal heritage, his scientific school on the human rights in the modern legal science has been determined, the theoretical and practical importance of the obtained results has been justified, conclusions, suggestions, and recommendations on their further scientific interpretation have been made.

Key words: academician V. V. Kopeichikov, historical and legal heritage, Constitution of Ukraine, civil society, national idea, scientific school, human rights, local self-government, Ukrainian legislation, state.